

CONFLICTIVITAT I RUPTURA EN EL MATRIMONI

Emili M. Boix i Selva
amb la collaboració de
Joan Anton Martínez Manso
(*Universitat de Barcelona*)

Es tracta de la intensa i generalitzada crisi del matrimoni, de profunda i àmplia repercussió social, basant-se en documentats estudis i fidedignes estadístiques. Es desenvolupa una tipologia de les situacions d'exclusió, tensió, conflictivitat i ruptura que es donen en relació amb el matrimoni. Sintetitzada, és la següent: *a)* unions sense lligam jurídic; *b)* conflictivitat en el si del matrimoni; *c)* doblatge entre la vida conjugal i unes relacions sexuals extramatrimonials; *d)* separacions merament de fet o a través d'un conveni; *e)* separació judicial o administrativa, mantenint-se el vincle; *f)* nova convivència fixa amb tercera persona; *g)* assoliment d'una sentència de divorci vincular; *h)* obtenció d'una resolució judicial que declari nul el matrimoni o d'una dispensa que el deixi sense efecte. S'inclou el resultat d'una anàlisi sociològica efectuada sobre una mostra de les causes de separació conjugal introduïdes al Tribunal Eclesiàstic de Barcelona, en el període 1968-1974. Es destaca la importància, a part de consideracions jurídiques, de l'existència d'un veritable amor psíquic i sexual, d'una compenetració intel·lectual i afectiva, que faci veritablement estable la unió matrimonial i que permeti de superar les influències derivades, en bona part, de la massificació, del materialisme egoïsta i del consumisme, existents en la societat capitalista i que porten a la tensió, a la conflictivitat i a la ruptura matrimonial.

Canvi en la concepció del matrimoni

El matrimoni, mitjà de la més profunda i completa unió psíquica, física i social i font de vida i de goig, entre els éssers humans, és també l'origen i la base de fortes tensions i durs trencaments.

En referir-nos al matrimoni en el present treball, alludim, en general, a la forma d'unió conjugal establerta en els països que amb expressió convencional, i certament molt discutible, anomenem occidentals i que es fonamenta, en principi, en una concepció cristiana.

En el dit àmbit, va perdent el seu caràcter d'institució, amb els seus objectius i funcions fixats i regulats. Tendeix a ésser considerat en la realitat social, encara que no sigui un fet jurídic en el seu origen, en el seu contingut intrínsec i formal, com un acord basat quasi únicament en una interacció personal, de recíproca acceptació i estimació, projectada vers un mutu desenvolupament i una joiosa satisfacció.

Ja no respon, com molt sovint succeïa, a la voluntat més o menys interessada dels pares, lligada freqüentment a criteris religiosos, d'estructura econòmica, de prestigi social i àdhuc de partidisme polític.

Fent referència a aquest fet, que cada dia va quedant més limitat a un record del passat, Michel expressa: «L'estructura de la família tradicional, els papers i posicions dels seus membres, les idees, els valors, els mites relatius a la vida familiar, eren principalment conseqüència de la combinació d'una estructura econòmica en un marc rural arcaic i d'una estructura jurídica donada que establia una forma determinada de transmissió de la propietat. La combinació de tots aquests elements estructurava la família tradicional.»¹

Així mateix s'han superat, en bona part, els matrimonis que eren efecte dels citats mòbils tradicionals, tinguts en compte pels mateixos contraients.

1. Citat per Isidoro Alonso Hinojal en *La crisis de la institución matrimonial* (Barcelona: Salvat, 1974), p. 35.

Actualment, tenen un paper més important els factors de tipus psicològic, sexual, ideològic i social. En aquest sentit, Amando de Miguel ha escrit: «L'ajustament i la realització sexual depenen en un 50 % de trobar la persona amb la qual ajustar-se o realitzar-se.»²

Hom sosté que la unió matrimonial per tenir un suport de fermesa i de continuïtat s'ha de basar en una mútua, recíproca, autèntica i amorosa atracció sexual i psíquica, en definitiva en una profunda dependència afectivo-sexual; en unes actituds personals que possibilitin una coordinació i una harmonia superadora, de contrastos i possibles contradiccions; en una fonamental coincidència, a desgrat de naturals i obligades diferències, en la concepció del món, de la vida i de la societat i, en fi, en una certa similitud en l'acceptació de normes vitals i socials de comportament.

Therese Benedik manifesta: «L'amor heterosexual és l'atracció entre un home i una dona que han assolit un nivell específic de maduració individual i que es necessiten mútuament per a completar-la.»³

En definitiva, es tendeix al fet que el matrimoni sigui una relació interpersonal íntima que superi, dintre les limitacions que la naturalesa imposa, l'aïllament i la solitud a la qual tots els homes estem forçats i faciliti la formació i la continuïtat d'una «íntima comunitat de vida i d'amor», com ha proclamat l'Església catòlica en un dels textos del Concili Vaticà II.⁴

En el sentit indicat, Hunt ha escrit: «Doncs, si bé el matrimoni ja no té el suport estructural de la religió, la comunitat, la llei o la necessitat pràctica, avui existeix un altre factor que fa de l'exclusivitat o de l'aparència d'exclusivitat quelcom molt important; em refereixo a la soledat i l'aïllament de la vida moderna, que creen en l'home i en la dona una fonda necessitat de pertànyer a algú i de tenir amb aquest algú un llaç emocional.»⁵

2. Amando de Miguel, *Sexo, mujer y natalidad en España* (Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1974), p. 14.

3. En From, Horkheimer, Parsons i altres, *La familia* (Barcelona: Península, 1974), p. 154.

4. Concili Vaticà. Constitucions. Decrets. Declaracions, *Constitució Pastoral sobre l'església en el món d'avui* (Madrid: BAC, MCMLXVII), p. 315.

5. Morton Hunt, *La conducta sexual, hoy* (Barcelona: EDHASA/SUDAMERICANA, 1978), p. 287.

Tensions matrimonials

El fet de les discordances força generalitzades en el si dels matrimonis és de fàcil constatació. Creiem que, en l'àmbit del nostre país, una part es desenvolupen en una adequada harmonia. Una altra part, es toleren, s'aguanten i se suporten per la rutina, els convencionalismes socials, les conviccions religioses i morals, les exigències jurídiques, els interessos materials o per tenir uns fills comuns que salven o dissimulen, en certa manera, la manca d'uns vincles més sòlids i profunds. Aquestes parelles tenen tan sols una aparença de normalitat. En un tercer sector, s'ha produït entre els cònjuges un fort trencament en els sentiments, en les idees i en els comportaments, que ha tingut com a conseqüència la ruptura de la vida comuna.

Són nombrosos els factors que porten a la dissociació matrimonial. Bàsicament, són els contraris dels elements que hem indicat com a constitutius d'una ferma, equilibrada i continuada relació interpersonal. Llavors la desconfiança, la contradicció, la inseguretat, la desesperació, el conflicte i la lluita, en les seves diferents formes i matisos ocupen el lloc de l'entesa i la cooperació que abans es donaven. La intimitat i la continuïtat, psíquica, sexual, intel·lectual, emotiva, vital, creadora i esperançadora, s'han perdut.

Això concretament té com a efecte l'existència de tensions, incidents i violències morals i fins físiques i que entren en joc terceres persones —cercades, trobades o provocades— que trenquen la unitat i l'exclusivitat matrimonial. No es tracta de les crisis, que es donen en tots els matrimonis, sinó quelcom que normalment és definitiu i insuperable. Abans es donaven certes actituds de resignació que actualment són excepcionals.

Tipologia de les crisis en el matrimoni

- a) Unions establertes amb una certa permanència sense vincle jurídic.
- b) Conflictivitat freqüent en la convivència entre els esposos que, a desgrat de tot, continua.
- c) Doblatge de vida, consistent a conservar aparentment la normalitat matrimonial, per una banda, i per altra, incórrer en infidelitats accidentals o en amistançaments d'una certa permanència.
- d) Ruptura profunda de la vida conjugal, amb la corresponent separació de fet, sense cap formalitat, mitjançant un conveni privat o protocolitzat davant de notari.

- e) Assoliment de la separació conjugal a través d'un procediment sumari o administratiu o a conseqüència d'un procés contenciós, sense possibilitat d'un nou enllaç que pugui tenir validesa jurídica.
- f) Nova convivència, a desgrat del manteniment del vincle jurídic, amb una altra persona diferent d'aquella amb la qual s'ha contret matrimoni.
- g) Assoliment d'una resolució judicial de divorci vincular amb dret a un nou matrimoni.
- h) Obtenció d'una sentència judicial en la qual es declara nul·la la unió matrimonial o d'una dispensa que deixi sense efecte el matrimoni. En ambdós casos es reconeix l'estat de solteria i, per tant, la possibilitat de contraure un nou enllaç.

a) *Unions establertes amb una certa permanència sense vincle jurídic.*

Responen a la concepció que la unió entre home i dona és quelcom de caràcter privat, extraordinàriament íntim, essent per tant matèria en la qual el poder públic no té cap justificació per intervenir-hi. El fonament de l'enllaç purament personal es basa en l'amor i l'atractiu mutus i que ha de durar fins que aquests elements es mantinguin. Els seus antecedents es troben, en certa manera, en el matrimoni «a prova» o «d'assaig» admès en diversos països.

La societat actual tolera aquest tipus de relació més o menys permanent, estesa en molts indrets, quan es tracta especialment de persones joves, que estan units per un amor recíproc i que, en principi, no es volen lligar d'una forma permanent. Engels considera «que el matrimoni és moral únicament quan es basa en "l'amor compartit" i que deixa d'ésser-ho quan l'estima desapareix».⁶

Es pot donar un exponent de l'actitud al·ludida mantinguda per molts joves sobre la unió conjugal establerta amb una certa permanència, sense vincle jurídic.

Pot trobar-se en el resultat de la investigació sociològica que es portà a terme a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de la Universitat de Barcelona, sota la direcció del sotascrit i de la professora Anna Alabart, en el curs 1975-1976, sobre «El matrimoni i les relacions familiars».

S'inclogué la següent pregunta: «Si creus que el matrimoni és adequat a les necessitats que la societat actual té plantejades, ¿quines creus que són les possibilitats que podrien ésser idònies: a) parella amb unió

6. Engels, *El origen de la familia, la propiedad privada y el Estado* (Madrid: Ayuso, 1976), p. 23.

lliure, sense compromís de duració (poc estable); *b*) parella amb unió lliure, molt estable; *c*) que no existeixi parella; *d*) altres possibilitats?»

El 21 % contestaren: «parella poc estable»; el 16 % «que no existeixi parella» i l'11 % «altres possibilitats». Entre aquests darrers, l'apuntada amb major freqüència fou «la comuna». En total, el 48 % s'oposaren a la parella estable.

El qüestionari havia estat distribuït de la següent manera: 384 foren repartits entre els alumnes de primer curs (general i empresa). Això suposava una mostra del 12 % sobre el total d'alumnes matriculats en el curs.

123 es repartiren entre els alumnes de cinquè curs. Equivalia a una mostra del 50 % dels alumnes matriculats.

La mostra, evidentment, era representativa.

Els qüestionaris recollits foren: 244 entre els de primer curs i 123 entre els de cinquè.

En l'estudi efectuat entre els estudiants del Districte Universitari de Salamanca (Universitat Pontifícia i Universitat Estatal), a la pregunta de «Si la millor manera de conviure dues persones de diferent sexe és el matrimoni», les respostes foren les següents: dones, en desacord el 39 % i molt en desacord el 20 %; en els homes, en desacord el 36 % i molt en desacord el 18 %.⁷ El conjunt d'estudiants era de 14.210. La mostra es va fer sobre 990 persones, amb una representativitat del 7 %. Es van rebre 702 respostes, que representaven el 71 % dels qüestionaris distribuïts.

b) Conflictivitat freqüent en la convivència entre els esposos, que a desgrat de tot, continua. Es van fent més freqüents i més esteses les dificultats i els desacords en el si dels matrimonis.

La incompatibilitat de temperaments, les diferències d'edat, els contrastos en els nivells culturals i socials, les dificultats econòmiques, les discordances ideològiques, la influència de terceres persones i en un grau molt acusat els desajustaments sexuals, entre altres que hi cabria citar, produeixen fortes tensions que fan difícil i dolorosa la convivència entre els esposos. Per raons religioses, ètiques, convencionals, pel temor a les complicacions d'un litigi judicial o pel que es considera el bé dels fills, es continua convivint. En aquests casos és impossible trobar estadístiques que precisin el nombre, encara que sigui aproximat, de matrimonis afectats.

7. Manuel Gutiérrez Calvo, *Sexualidad de los universitarios. Conducta sexual relacionada con variables psicológicas, sociológicas y actitudes* (Salamanca: Estudiantes y Profesionales de Psicología Asociados, 1978), p. 47.

Persones dedicades a aquestes qüestions —psicòlegs, sociòlegs, advocats, sexòlegs, sacerdots, etcètera—, poden parlar de situacions en què es troben del tipus indicat en les seves investigacions i consultoris. Per altra banda, s'ha de tenir en compte que la major part de matrimonis amb tensions, dissimulen les circumstàncies doloroses en què viuen i, per tant, no poden ésser objecte d'estudi.

c) *Doblatge de vida, consistent a conservar aparentment la normalitat matrimonial, per una banda, i per l'altra, incórrer en infidelitats accidentals o en amistançaments d'una certa permanència.* El fet pot respondre a moltes causes. Però en general és un exponent d'insatisfacció d'un o d'ambdós cònjuges provocada conscientment o inconscientment per algun d'ells o ésser conseqüència de l'atractiu o interès lligat a una tercera persona. La situació es fa normalment dolorosa per part del cònjuge que no incorre en el fet, sigui causa o no, potser sense adonar-se'n, d'allò que ha succeït. En determinats països i en certs nivells de *status* el fet té una certa acceptació social.

Callejones, escriu: «Encara als nostres dies no és molt estrany trobar a Hispanoamèrica homes que mantenen dues famílies, l'una legal i l'altra extralegal. L'extraordinari d'aquest cas (que molts sociòlegs, sobretot nord-americans, no acaben d'entendre) no és el fet de la duplicitat de famílies, sinó que la família legal sàpiga perfectament de l'existència de l'altra i l'accepta aparentment sense esforç i fins sense gaire ressentiment. Haig de confessar que en principi això em sorprenia i em causava un cert escàndol, fins que un dia una d'aquestes esposes legals em donà la clau del misteri: "Jo sóc fidel al meu marit —em digué— i ell és un excellent proveïdor de la nostra família. Els meus fills seran els seus hereus i nosaltres tenim la posició social que ens correspon. L'altra és cosa molt diferent."»⁸

En relació amb l'anteriorment expressat, es podrien donar moltes altres referències sobre l'altíssim percentatge de fills, fruit d'unions extramatrimonials en diversos països d'Hispanoamèrica. Segons Hernando, Amèrica és «un continent jove on hi ha milions i milions de nens abandonats perquè un altíssim percentatge són nascuts fora del matrimoni (les 2/3 parts a la República Dominicana, la meitat a Veneçuela i el 70 % a Panamà). Solament al Brasil es calcula que hi ha deu milions de nens abandonats».⁹

8. E. Callejones, *Amor, sociedad y sexo en el matrimonio* (Madrid: Norte, 1971), p. 31.

9. Bernardino M. Hernando, *Los pasillos de Puebla* (Madrid: PPC, 1979), p. 16.

d) *Ruptura profunda de la vida conjugal, amb la corresponent separació de fet, sense cap formalitat, mitjançant un conveni privat o protocolitzat davant de notari.* L'increment de les separacions de fet sense cap formalisme és quelcom força estès com a conseqüència del trencament de la vida en comú que es considera impossible. El desconeixement dels diversos procediments jurídics, la comoditat i el menyspreu de formalitats oficials, el desig d'evitar altres tensions interpersonals, la desconfiança dels jutjats, l'estalvi de les possibles despeses, la necessitat de trobar un encarrilament immediat a la situació i d'evitar un trencament definitiu, són factors que determinen la ruptura al marge dels tràmits judicials, de la convivència matrimonial i sense documentació i regulació de la problemàtica futura. Aquesta és l'actitud més corrent entre les persones pertanyents als nivells socio-econòmics i culturals més dèbils. Això també es dona com a tendència entre els matrimonis joves, de les diverses classes socials.

Altres vies per fer efectiva la separació es troben en un conveni escrit, purament privat o protocolitzat davant de notari. En aquests casos es preveuen i es fixen clàusules que regulin preferentment les qüestions relacionades amb la custòdia dels fills i el règim de visites i estades temporals amb el cònjuge que no els tingui normalment amb ell, determinació del que continuarà usant l'antic domicili conjugal, règim econòmic entre ambdós i els referents a la llibertat sexual.

En una enquesta duta a terme a una mostra de 32 advocats «matrimonialistes» el qüestionari de la qual fou preparat per la Secció de Sociologia i Psicologia Jurídiques del Col·legi d'Advocats de Barcelona, dona la xifra de 3,6 separacions extrajudicials de cada 10 tractades en els seus bufets.¹⁰ En aquest mateix qüestionari i quan es tracta dels motius pels quals aconsellen les separacions de fet amb preferència a les separacions judicials es destaca en primer lloc el «desig d'evitar tensions interpersonals» seguit a força distància per «l'evitació de ruptura definitiva» i «cost del procés». També creiem interessant destacar en la mateixa enquesta que figuren en els primers llocs, com a motius personals per aquest tipus de separacions, el caràcter i el fet de no tenir fills.

Quant a la protocolització notarial, el 80 % dels entrevistats opinen que el nombre d'aquestes no passa del 20 %. Finalment, els entrevistats destaquen majoritàriament que la instauració del divorci vincular i d'un criteri més obert en matèria de nullitats seria factor determinant per disminuir aquest tipus de separacions.

10. «32 abogados matrimonialistas contestan a un cuestionario sobre separaciones matrimoniales de hecho», *Sociología y Psicología jurídicas* (Anuario 1974), Ilustre Colegio de Abogados, p. 199.

e) *Assoliment de la separació conjugal a través d'un procediment sumari o administratiu o a conseqüència d'un procés contenciós sense possibilitat d'un nou enllaç que pugui tenir validesa jurídica.* Aquest tipus de separació és acceptat per l'Església catòlica i també és regulat en diversos països al costat del divorci vincular. No admet la possibilitat d'un nou enllaç que pugui tenir validesa jurídica.

La legislació de l'Església, que actualment és objecte de reforma, fixa com a causes legítimes de separació de «llit, taula i habitació» les següents: l'adulteri, l'educació acatòlica dels fills per part d'un dels cònjuges, la vida de vituperi i ignomínia, el greu perill per a l'ànima o el cos, la desatenció de deures, les sevícies (mals tractes de paraula o obra), que facin la vida en comú massa difícil i «altres coses semblants».

En tots els països on no està previst el divorci vincular han augmentat molt aquesta mena de separacions. Limitant-nos a Espanya, podem incloure la següent relació on es palesa l'augment de causes introduïdes i les resolucions sobre elles en els Tribunals Eclesiàstics.¹¹

Any	Causas introduïdes	Autoritzades	Denegades	No arribaren a terme	Índex de creixement
1952	828	260	86	522	100
1956	946	340	110	496	114
1960	1.056	416	168	472	127
1965	1.267	461	194	612	153
1970	1.896	546	141	1.209	227
1974	3.341	1.679	318	1.344	407

11. José Ma. Díaz Mozaz, *Datos sociológicos y estadísticos de la actual crisis matrimonial* dins *Curso de Derecho Matrimonial y Procesal Canónico, para profesionales del foro. Ponencias del IV Simposio de Miembros del Tribunal Eclesiástico* (Salamanca: Universidad Pontificia, 1977), p. 21.

Quant al Tribunal de Barcelona, podem donar les següents dades.¹²

a) Separacions judicials.

<i>Any</i>	<i>Introduïdes</i>	<i>Sentències</i>	<i>Arxivades</i>
1960	260	125	76
1961	285	104	80
1962	299	87	56
1963	274	184	85
1964	283	245	134
1965	335	208	121
1966	361	242	156
1967	352	142	118
1968	345	193	85
1969	384	207	131
1970	496	209	138
1971	544	231	99
1972	621	289	162
1973	689	322	91
1974	773	401	207
1975	972	514	268
1976	1.163	681	314
1977	1.307	759	369
1978	1.663	937	290

Prenent com a base 100 l'any 1960, les causes iniciades han sofert, fins a l'any 1978, un increment del 638,4 %, i les sentències, el d'un 749,6 %.

b) Separacions sumàries o administratives.

<i>Any</i>	<i>Presentades</i>	<i>Concedides</i>
1977	248	175
1978	400	302

12. Dades facilitades pel Tribunal Eclesiàstic de Barcelona.

Cal fer notar que aquest tipus de tramitació, admès per l'Església Catòlica, si no és en els casos d'adulteri, no havia tingut aplicació a Espanya fins que, l'any 1977, a conseqüència d'un decret de 29 de desembre de 1976, fou regulat a l'Arxidiòcesi de Barcelona.

Significa en la pràctica, tenint en compte els mateixos efectes legals que les separacions judicials, uns indubtables avantatges quant a agilitat, rapidesa i menys despeses, i sobretot evita dolorosos enfrontaments entre els cònjuges.

Influeixen en el fet de la intensificació de causes el procés d'industrialització i urbanització tan lligats amb els moviments migratoris cap a les grans ciutats; la secularització i l'extensió d'un concepte utilitari i còmode de la vida; la major independència i la promoció social de la dona i la menor estranyesa i l'acceptació social davant les crisis, ruptures i relacions extramatrimonials facilitades per l'existència d'anticonceptius. Barcelona, Madrid i València ocupen els primers llocs quant a nombre de causes de separació.¹³

Hi ha dos procediments per aconseguir eclesiàsticament la separació. L'un, sumari, en què les parts expressen que la «vida en comú és massa difícil» i després de la pertinent aportació de testimonis i d'un conveni signat per ambdues, en el qual es preveu la regulació dels efectes civils de la separació («fills, domicili, règim econòmic»), es dicta la pertinent resolució. L'altre consisteix en un procés pròpiament judicial amb la corresponent demanda acusatòria contra el cònjuge que el que inicià la causa considera culpable, amb la possible resposta i acusació per part d'aquest, aportació de proves sòlides i les pertinents defenses. Després d'aquests tràmits, el jutge dicta sentència, que és apellable.

f) *Nova convivència, a desgrat del manteniment del vincle jurídic, amb una altra persona diferent d'aquella amb la qual s'ha contret matrimoni.* A desgrat de les separacions indicades en els apartats d) i e) que no permeten legalment noves convivències amb terceres persones, és força normal que els esposos que han trencat la vida en comú s'uneixin, amb una certa permanència i al marge de les normes legals, amb una altra persona. És una prova més de la crisi matrimonial i de la poca importància que algunes persones concedeixen als pactes i a les resolucions judicials.

Peré Raluy intenta una aproximació al nombre de separacions de fet a les quals segueixen noves convivències, a través d'un estudi dels naixements inscrits durant un any en el Registre Civil de Barcelona, i escriu:

13. José Ma. Díaz Mozaz, *op. cit.*, p. 23.

«S'ha d'assenyalar que anualment s'inscriuen a Barcelona 50.000 naixements, dels quals corresponen als extramatrimonials uns 1.250; ara bé, d'aquestes xifres corresponen a fills de persones domiciliades a Barcelona ciutat sols un 70 per cent, cosa que suposa uns 35.000 nascuts de persones domiciliades a Barcelona, dels quals uns 875 són extramatrimonials. D'aquests 875, uns 450, aproximadament, corresponen a unions estables en les quals, almenys, un dels progenitors és casat i separat de fet del seu cònjuge.

»Ja la simple circumstància que les separacions de fet, després de produir-se, donin lloc, en les noves unions extramatrimonials formades pels cònjuges separats residents a Barcelona, a 450 naixements per any, indica el volum que assoleix el problema sobretot si es té en compte que no totes les separacions de fet donen lloc a ulteriors unions, ni que totes aquestes unions són fèrtils.

»Encara que és extremament aventurat tractar de deduir, del nombre de fills engendrats en les unions extramatrimonials dels cònjuges separats de fet, el nombre de separacions de fet que es produeixen a Barcelona anualment, hi cap un intent d'aproximació a la realitat seguint el següent mètode. El nombre d'unions de fet una part de les quals és cònjuge separat pot calcular-se *grosso modo* establint una proporcionalitat entre matrimonis i fills matrimonials per una part i entre fills extramatrimonials engendrats en les relacions d'amistancament dels separats de fet i el nombre d'aquestes. Per tant, es pot assenyalar que el nombre de matrimonis celebrats anualment a Barcelona és d'uns 12.000 i que la fertilitat de les unions estables extramatrimonials pot xifrar-se en un terç de les matrimonials tenint en compte que si bé no falten unions extramatrimonials amb dos, tres i més fills —n'hi ha amb vuit i deu—, és el més corrent que aquesta família sigui més reduïda que la matrimonial i sigui major el nombre de concubinats estèrils que el de matrimonis sense fills; establint, doncs, la proporció $34.125/12.000 = 450/X$, obtenim un valor de X, de 165, i multiplicant-lo pel coeficient 3 de relació entre una i altra fertilitat ens dona com a resultat un total de formació anual d'unes 500 unions extramatrimonials estables de separats de fet. No crec que el percentatge d'error d'aquest càlcul passi d'un 20 %; per tant, el nombre de tals unions que es formen per any deu oscillar entre 400 i 600.»¹⁴

14. José Peré Raluy, «Aproximación estadística a las separaciones matrimoniales de hecho en Barcelona», *Sociología y Psicología jurídicas* (Anuario 1974), Ilustre Colegio de Abogados, p. 189.

g) *Assoliment d'una resolució judicial de divorci vincular amb dret a un nou matrimoni.* No considerem oportú entrar a fons en les qüestions plantejades a favor o en contra del divorci vincular que té com a efecte la ruptura del lligam matrimonial. Implica una problemàtica molt complexa. A més, pel seu caràcter entenem que supera l'àmbit d'un article bàsicament sociològic i forçosament limitat com el present.

Només considerem imprescindible afirmar que l'Església catòlica manté el seu criteri, ja tradicional, sobre la impossibilitat de la ruptura del vincle matrimonial en els casos de matrimonis contrets amb la seva intervenció, i que al costat dels que sostenen que la unió merament civil és també indissoluble, existeix una tendència mantinguda per molts en el sentit d'admetre el divorci vincular pels qui s'han casat al marge de la vida eclesialística.

L'argument dels divorcistes radicals se sintetitza en les paraules de Goode: «No es pot obligar la gent perquè sigui feliç en el seu matrimoni; i si no s'és feliç no se la pot obligar a conviure. En realitat no significa més que un reajustament.»¹⁵

Els adversaris d'aquesta tesi, acceptada actualment en quasi tots els països, afirmen per la seva part que el divorci vincular és una poligàmia successiva o també «una poligàmia per etapes», com expressa Hunt.¹⁶

Cal recordar que únicament regeix el règim de no-admissió del divorci vincular en els següents països del món occidental: Irlanda, Malta, Argentina, Brasil, Xile, Colòmbia i Paraguai.¹⁷

Quant a Espanya, cal tenir en compte que la Constitució aprovada per les Corts el dia 31 d'octubre de 1978, que obtingué el vot afirmatiu del poble en el Referèndum del dia 6 de desembre i fou promulgada el dia 29 de desembre del mateix any, preveu en l'article 32 el següent: «1. L'home i la dona tenen dret a contraure matrimoni amb plena igualtat jurídica. 2. La llei regularà les formes de matrimoni, l'edat i la capacitat per contraure'l, els drets i els deures dels cònjuges, les causes de separació i dissolució i els seus efectes.» Acceptat el principi de la dissolució, cal esperar la llei especial que la reguli. Actualment, per tant, no és possible el divorci que signifiqui la ruptura matrimonial amb tots els efectes.

A Espanya, com és sabut, estigué vigent la llei de divorci promulgada durant la República el dia 12 de març de 1932 (*Gaceta de Madrid* del

15. Isidoro Alonso Hinojal, *La crisis de la institución matrimonial* (Barcelona: Salvat, 1974), p. 16.

16. Morton Hunt, *op. cit.*, p. 286.

17. Vicente Luis Simó Santonja, *Divorcio y separación. Derecho comparado y consultividad europea* (Madrid: Tecnos, 1973).

dia 12 del mateix mes) que regí des d'aquesta data fins al 31 de març de 1939 en la que fou zona republicana durant la Guerra Civil, i que va ésser derogada pocs dies després del «Alzamiento» en la zona anomenada «nacional».

En l'article 43 de la Llei fonamental republicana s'establia el següent: «La família està sota la salvaguarda especial de l'Estat. El matrimoni es fonamenta en la igualtat de drets per a l'un i l'altre sexe i podrà dissoldre's, per mutu dissens o a petició de qualsevol dels cònjuges, amb allegació, en aquest cas de justa causa.»

La llei especial, en el seu article primer fixava el següent: «El divorci decretat ferm pels tribunals civils dissol el matrimoni, qualsevol que hagi estat la forma i la data de la seva celebració.» I en l'article segon: «Hi haurà lloc al divorci quan ho demanin ambdós cònjuges de comú acord, o un d'ells en alguna de les causes determinades en aquesta llei sempre amb subjecció al que en ella es disposa.»¹⁸

En l'article tercer assenyalava les causes de divorci, comprenent les citades a continuació: «1a. L'adulteri no consentit o no facilitat pel cònjuge que l'allegui. 2a. La bigàmia, sense perjudici de l'acció de nul·litat que pugui exercitar qualsevol dels cònjuges. 3a. La temptativa del marit per prostituir la seva dona i l'intent del marit o de la dona per corrompre els seus fills o prostituir les seves filles i la connivència en la seva corrupció o prostitució. 4a. El desempar de la família sense justificació. 5a. L'abandó culpable del cònjuge durant un any. 6a. L'absència del cònjuge quan hagin transcorregut dos anys des de la data de la seva declaració judicial, computada conforme a l'article 186 de. C.c. 7a. Atemptat d'un cònjuge contra la vida de l'altre, dels fills comuns o dels d'un d'aquells; els maltractaments d'obra i les injúries greus, la violació d'algun dels deures que imposa el matrimoni i la conducta immoral i deshonorosa d'un dels cònjuges que produeixi una tal perturbació a les relacions matrimonials, que facin insuportable per a l'altre cònjuge la continuació de la vida en comú. 9a. La malaltia contagiosa i greu de caràcter veneri, contreta en relacions sexuals fora del matrimoni i després de la seva celebració, i la contreta abans, que hagi estat ocultada culposament a l'altre cònjuge a temps de celebrar-lo. 10a. La malaltia de la qual per presumció raonable hagi d'esperar-se que en el seu desenvolupament produeixi incapacitat definitiva per al compliment d'alguns dels deures matrimonials, i la contagiosa, contretes ambdues abans del matrimoni i culposament ocultades al temps de celebrar-lo.

18. José Rimblas Rimblas, *Legislación española de divorcio* (Barcelona: Bosch, 1932), p. 161.

11a. La condemna del cònjuge a pena de privació de llibertat per temps superior a deu anys. 12a. La separació de fet i en distint domicili, lliurement consentida, durant tres anys. 13a. L'alienació mental d'un dels cònjuges quan impedeixi la seva convivència espiritual en termes greument perjudicials per a la família i que exclouï tota presumpció racional que aquella pugui restablir-se definitivament. No podrà decretar-se el divorci en virtut d'aquesta causa, si no queda assegurada l'assistència del malt.»

Les causes invocades principalment per al divorci en aquest període foren les que segueixen: separació de més de tres anys (20,72 %), violació de deures i conducta immoral (15,79 %), abandó (15,78 %), desempar de la família (15,04 %), mals tractes (12,93 %) i adulteri (10,23 %).¹⁹

En línies generals es pot indicar que les causes de divorci previstes en la major part de països són les següents: adulteri, mals tractes, injúries, abandó de família, condemna penal, malaltia mental, separació de fet, atemptat contra la vida de l'altre cònjuge, malalties contagioses i repulsives, proposició per a prostituir la dona, la bigàmia, la falta d'assistència familiar, la conversió de la separació en divorci, el mutu consentiment.²⁰

Com a causes admeses en alguns països, es poden assenyalar: l'alcoholisme i l'embriaguesa, l'abús de drogues, la corrupció dels fills, la prostitució de les filles, embaràs anterior de la dona no causat pel marit, la impotència anterior i continuada, l'aberració sexual en les seves diverses varietats, el vici del joc, la vida i costums deshonestos, la incompatibilitat d'humor o de caràcter, la crueltat mental, la violació, la falta de consumació del matrimoni, la mort presumpta, el rebutjar la procreació, la lepra, la intemperància habitual, la difamació pública, l'adhesió a una religió que exigeixi la renúncia al matrimoni i a la cohabitació, la vida vagarosa del marit, la prostitució de la dona anterior al matrimoni, l'incest, la dissipació de la propietat familiar, el divorci d'un dels esposos, obtingut a l'estranger, les pràctiques anticonceptives, i l'existència d'una causa no especificada, en la qual cap tot allò que provoca la inestabilitat i el desenvolupament normal del matrimoni.

En els últims anys, el divorci vincular ha tingut increments extraordinaris. García Cantero ho posa en relleu:²¹

19. Inés Alberdi, *Historia y Sociología del divorcio en España* (Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1979), p. 103.

20. Vicente Luis Simó Santonja, *El dato del divorcio en la sociedad occidental*, dins *El divorcio, problema humano* (Madrid: Karpos, 1976), p. 30.

21. Gabriel García Cantero, *El divorcio* (Madrid: BAC, MCMLXXVII), p. 91.

Gran Bretanya (1962-1974): 438 %.
 Holanda (1962-1974): 235 %.
 Dinamarca (1964-1974): 400 %.
 Polònia (1950-1970): 300 %.
 Canadà (1968-1974): 300 %.
 Bèlgica (1960-1974): 200 %.
 República Federal Alemanya (1960-1973): 250 %.
 Suïssa (1960-1974): 200 %.
 Dinamarca (1968-1974): 200 %.
 Finlàndia (1969-1975): 200 %.
 República Democràtica Alemanya (1960-1974): 200 %.
 Cuba (1968-1973): 200 %.
 República Dominicana (1970-1972): 200 %.
 EUA (1950-1974): quasi el 200 %. En pocs anys, ha passat del 23,42 % al 43,89 %.

h) *Assoliment d'una sentència judicial, en què es declara nulla la unió matrimonial, o d'una dispensa que deixa sense efecte el matrimoni. En ambdós casos es reconeix l'estat de solteria i, per tant, la possibilitat de contraure un nou enllaç.* En el primer cas, s'aconsegueix, per la via civil o eclesiàstica, una sentència judicial que declara inexistent el matrimoni, perquè han faltat requisits o condicions bàsiques per a la seva validesa. En el segon, l'Església catòlica declara sense efecte les unions en les quals no s'ha consumat el matrimoni.

Són poques, en el nostre país, les nullitats obtingudes a través de la jurisdicció civil, ja que, encara que han augmentat en els últims anys, és molt limitat el nombre de matrimonis contrets davant els Jutjats no eclesiàstics.

En l'àmbit de l'Església, són causes de nullitat —citem les més importants— les següents: la incapacitat intel·lectual per a comprendre el que és el matrimoni; la manca de la llibertat i altres vicis del consentiment; la impotència anterior i perpètua per a l'acte sexual; greus anomalies psíquiques i sexuals; una o diverses de les següents exclusions: de la unitat, de la indissolubilitat, del Sagrament i dels fills.

Naturalment, totes aquestes causes han d'haver existit abans de «contraure» matrimoni.

En els darrers temps, a conseqüència, en bona part, del Concili Vaticà II, existeix una tendència entre els tractadistes i la Jurisprudència a considerar la manca d'amor previ al matrimoni. Per a alguns, el fet de l'amor conjugal no té cap importància jurídica; altres tracten de considerar-lo com un fi essencial del matrimoni, altres el tenen com un element

constitutiu del consentiment i per a altres és un objecte essencial del consentiment matrimonial.

Alguns autors consideren que cal revisar el dogmatisme jurídic que obliga a aferrar-se a fórmules fetes i que, en canvi, cal investigar en la realitat de la vida matrimonial per, entre tots, anar clarificant idees i acomodant en cada moment el Dret a la realitat existencial. Que és necessari revisar la doctrina contractualista del matrimoni i elaborar una teoria personalista d'aquest partint dels pressupòsits del Concili Vaticà II i, en concret de la realitat de l'amor conjugal i de la intimitat de vida que aquest crea, mantenint-se la fidelitat als principis essencials del cristianisme.

L'Església catòlica, com és sabut, concedeix excepcionalment i amb justa causa algunes dispenses que deixen sense efecte el matrimoni. La més coneguda és la de «matrimoni rat i no consumat», que respon a l'antiga concepció segons la qual el matrimoni, essent vàlid, no està totalment perfeccionat si no s'ha arribat a la unió sexual completa.

En els últims anys s'han incrementat intensament les demandes i sentències de nul·litat de matrimoni. A continuació indiquem el nombre de causes introduïdes, de declaració de nul·litat i denegades en diversos anys:²²

Any	Causas introduïdes	Sentències favorables	Denegades	Índex de creixement de les causes introduïdes
1952	81	31	22	100
1956	79	27	16	75
1960	88	32	18	108,6
1965	81	24	14	100
1970	176	115	22	217,2
1974	375	167	30	464

Manquen les dades corresponents a Canàries dels anys 1960, 1965 i 1974; les de Tuy-Vigo de l'any 1965 i de Granada, València i Valladolid de l'any 1974.

22. José Ma. Díaz Mozaz, *op. cit.*, p. 169.

Referint-nos al Tribunal de Barcelona, hi incloem les següents dades:²³

<i>Any</i>	<i>Introduïdes</i>	<i>Sentències</i>	<i>Arxivades</i>
1960	15	19	—
1961	18	25	11
1962	19	12	6
1963	23	15	10
1964	16	11	3
1965	18	16	3
1966	20	14	4
1967	16	10	7
1968	25	13	8
1969	32	16	14
1970	38	16	12
1971	33	13	8
1972	59	26	22
1973	59	26	21
1974	102	27	24
1975	197	40	26
1976	357	60	44
1977	298	100	65
1978	224	120	27

L'increment en les causes de nul·litat introduïdes ha estat extraordinari. Amb una base 100 per a l'any 1960, el 1978 s'arriba al 1.426 %. Quant a les sentències, l'augment és del 631,5 %.

*Estudi de causes de separació tramitades
en el Tribunal Eclesiàstic de Barcelona*

Gràcies a l'amabilitat i a les facilitats donades pel Tribunal Eclesiàstic, hem pogut aconseguir unes dades que es refereixen al nombre de separacions que s'han iniciat en el dit Tribunal i que afecten l'àmbit de l'Arxidiòcesi de Barcelona.

23. Dades facilitades pel Tribunal Eclesiàstic de Barcelona.

Del període de 1960 a 1974, en què es tramitaren 6.301 causes, s'ha pogut examinar una mostra de 769 casos, que representa un 12,2 % de les causes tramitades.

Examinats els *dubios*, o sigui la diligència processal en la qual es fixen d'una forma concreta els motius de la separació o, en el seu cas, de nul·litat, per part del Tribunal, d'acord amb les parts, es pot presentar el següent quadre sobre les causes allegades. Comprèn del 1960 al 1972.²⁴

<i>Causes</i>	<i>Total</i>	<i>Percentatges</i>
Adulteri	113	17,4
Sevícies	239	30,0
Sevícies i adulteri	158	20,3
Abandó	99	12,7
Sevícies i abandó	138	17,4
Anomalies sexuals	22	2,2

Per dificultats de la tabulació, degudes en bona part a la forma en què han estat emplenades les fitxes que s'han utilitzat, als efectes del que s'indicarà a continuació, s'ha extret una submostra de 243 casos, corresponents als anys 1960, 1965, 1968, 1970 i 1972, escollits a l'atzar.

En aquesta submostra s'examinen les variants següents:

Iniciativa de la separació segons sexe, edat en què es va contraure el matrimoni, nombre de fills, i anys de convivència.

Iniciativa de la separació segons sexe

	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>
Nombre de casos	47	196
Percentatge	18,9 %	81,1 %

24. Dades facilitades pel Tribunal Eclesiàstic de Barcelona.

Segons el quadre anterior, en el 81,1 % dels casos la sollicitud ha estat presentada per la dona, la qual cosa indica, una vegada més, la importància que per a aquesta té la institució matrimonial i com li afecta tot el que hi fa referència.

Edat en què es va contraure el matrimoni

<i>Anys</i>	18-21	22-26	27-30	31-34	+ 35
Nombre de casos	90	81	46	12	18
Percentatge	37 %	33 %	18 %	5 %	7 %

En aquesta submostra es posa en relleu que els matrimonis es contrauen entre els 18 i els 26 anys. Aquest fet ens pot portar a considerar si els matrimonis contrets per persones molt joves tenen menys solidesa, a causa de la manca de maduresa sòcio-emocional dels contraents, sense que això es pugui demostrar estadísticament per insuficiència de dades. A part que no sempre corresponen l'edat psíquica amb l'edat cronològica.

Nombre de fills en el matrimoni

<i>Nombre de fills</i>	0	1	2	3	4	+ 4
Nombre de casos.	57	66	67	18	12	14
Percentatge	23,4 %	27,1 %	27,5 %	11,5 %	4,9 %	5,6 %

Es dedueix que hi ha un major nombre de separacions entre els matrimonis sense fills o amb un màxim de dos, que entre aquells que en tenen més de tres. D'això no podem deduir que el nombre de fills sigui indicador de la conflictivitat ni que hi hagi menys discordances entre els pares de nombrosos fills. El que sí que es pot afirmar és que l'existència d'aquests, amb les atencions afectives i econòmiques que comporten, fa en molts casos que les tensions passin a segon terme.

Això és, una vegada més, exponent de la dependència en què es troba la dona en el matrimoni, de cara a fer front a l'educació i a la subsistència dels fills. Hem vist que, en un 81 % de les demandes, la inicia

tiva havia partit de la dona, i s'observa que els matrimonis sense fills o amb un màxim de dos, suposen precisament un 78 % del total, xifra que coincideix significativament amb la de la iniciativa en la demanda de separació per part de les dones.

Anys de convivència

<i>Períodes d'anys</i>	1-3	3-6	6-10	10-15	+ 15
Nombre de casos	46	42	60	49	46
Percentatge	19,3 %	17,2 %	24,6 %	20,1 %	18,8 %

Observant aquest quadre, en el qual hem establert uns intervals d'anys segons la duració de la convivència, constatem, en primer lloc, que el vèrtex de ruptura s'estableix en l'interval de 6 a 10 anys de matrimoni (un 24,6 %), és a dir, en aquells que el van contraure entre els 18 i els 26 anys (el 80 %, com hem vist).

Considerant que aquest vèrtex supera en un 10 % el percentatge dels períodes anterior i posterior, podem dir que la població femenina (un 81 % de les demandes) sembla adquirir consciència de la seva situació d'inferioritat respecte a la seva parella en aquesta etapa de la seva vida conjugal.

És en aquest període, si l'experiència no ha estat positiva, quan la dona fa front al seu problema a fi de no hipotecar el seu desenvolupament com a persona humana.

Realitats i perspectives

No pretenem, ni considerem adequat, fixar unes conclusions en acabar el present treball. Tan sols volem constatar, en forma sintètica i breu, els fets que han estat examinats en les ratlles anteriors, que es donen en la realitat social del que anomenem món occidental.

L'existència i l'augment de crisis matrimonials és molt més nombrós i generalitzat del que les aparences semblen demostrar. Els convencionalismes socials, la temença de trobar-se en situacions pitjors, i una hipocresia que intenta dissimular-les, fan que el problema no sigui conegut en tota la seva dimensió i gravetat.

Sens dubte, són moltes les causes que porten a aquesta situació. Intentar analitzar-les, portaria a una tasca complexa i llarga. Només volem afirmar que el materialisme egoista, la massificació i el consumisme característics de la societat capitalista són, en bona part, causa de la situació plantejada.

La conseqüència més directa, visible i greu, juntament amb la infelicitat i el sofriment dels afectats, es troba en la proliferació cada dia més abundant dels divorcis i de les nullitats de matrimoni, que no poden ésser considerats, molt sovint, com una solució perfecta i definitiva, sinó com una sortida d'unes circumstàncies socials que s'han fet insuportables.

En els temps moderns es destaca en el matrimoni, sense perjudici de la seva valoració jurídica, religiosa i social, la necessitat de l'existència d'un veritable amor psíquic i sexual, i d'una compenetració intel·lectual i afectiva.

Aquesta consideració més valuosa que es dona a l'amor, per damunt de la mera sexualitat i al marge de l'interès econòmic o el prestigi social, significa un notable avenç.

Cal tenir en compte que en el passat, i encara actualment en molts països i àmbits socials, els enllaços matrimonials eren i són efecte de la pressió, i fins de la imposició de tercers sobre les idees, els sentiments i la voluntat dels contraents.

Caldrà veure si les formes d'unió personal i sexual —el matrimoni de «doble carrera», les unions de fet, l'*open marriage*, les comunes, el matrimoni de grup, etc.— signifiquen formes de certa permanència i continuïtat, en les quals l'amor prevalgui.

En fi, està estès el criteri que a un consentiment conscient, lliure i responsable, com a element fonamental de la relació que es constitueix, cal unir l'amor, que és l'element més important de la comunitat que es crea i és, a la vegada, condició perfecta i meta òptima dels cònjuges.

Seguidament s'insereix un mapa d'Espanya, reproduït del llibre *Curso de Derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro. Ponencias del IV Simposio de Miembros de Tribunales Eclesiásticos*, Salamanca, Universidad Pontificia, 1977, com a complement de la Ponència *Datos sociológicos y estadísticos de la actual crisis matrimonial*, que estigué a càrrec de José M. Díaz Mozaz.

El mapa reflecteix el fet que les diòcesis de major població, industrialització o objecte del turisme, són les que tenen un més gran nombre de causes matrimonials (separacions i nullitats) introduïdes en els Tribunals Eclesiàstics durant l'any 1974.

Causas matrimoniales introducidas en els tribunals eclesiàstics

